

(Донецьк)

ФУНКЦІЇ ЧАСТКИ НАВІТЬ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У роботі проаналізовано основні підходи до розгляду актуалізаційної функції часток. Деталізовано кваліфікаційні й класифікаційні ознаки часток у сучасній лінгвістиці, висвітлено функційно-комунікативну роль часток у структурі речення, а також схарактеризовано семантичні вияви частки "навіть" у політичному дискурсі.

Ключові слова: частка, функція, актуалізація, висловлення, функційно-комунікативна роль.

The paper analyzes the main approaches to consider actualizational function of particle e modern linguistics. Detailed qualification and classification attributes of particles in modern linguistics, highlighted the role of functional-communicative share in the structure of simple and complex sentences, and Author determined semantic expressions of interest in political discourse.

Key words: particle, function, actualization, expression, functional and communicative role.

Актуалізацію як один із засобів граматичного оформлення мовних одиниць у реченні й тексті досліджували такі вчені, як Н. Арутюнова [1]; Ш. Баллі [2]; І. Вихованець [6]; С. Дімітрова [7]; О. Стародумова [10]; Н. Шведова [11] та ін. Явища, пов'язані з процесом актуалізації, є об'єктом вивчення не тільки граматики, але й семіотики, логіки, філософії, літературознавства тощо. Незважаючи на велику різноманітність теоретичних настанов і обраних інструментів аналізу, залишається все ще не вирішеним питання повноти опису самого процесу актуалізації.

Мета роботи – схарактеризувати актуалізаційну роль часток у структурі речення.

Для досягнення поставленої мети ставимо перед собою такі завдання:

- 1) схарактеризувати основні підходи до визначення статусу часток у сучасній лінгвістиці;
- 2) з'ясувати класифікаційні ознаки часток;
- 3) описати актуалізаційні вияви часток у політичному дискурсі;
- 4) визначити частки-маркери тема-рема-тичних відношень у політичному дискурсі.

Термін частки в граматиці вживають у широкому й вузькому розумінні. Широке витлумачення свого часу запропонував В. В. Виноградов, який виділив категорію часток мови, що об'єднала власне-частки, зв'язки, прийменник та сполучник [5, с. 663]. Частинами мови він називав класи таких слів, які не мають цілком самостійного реального або матеріального значення, а надають здебільшого додаткових відтінків значенням інших слів, речень або ж слугують для вираження граматичних (а отже, і логічних, і експресивних) відношень [5, с. 663].

У вузькому витлумаченні "частки" ("частка") уживається на позначення окремої службової частини мови. У межах такого підходу класифікаційний статус часток визначають неоднаково. Більшість мовознавців, зокрема й українських, ставить частки в один ряд з іншими класами службових слів

[11, с. 458; 13, с. 199], тому що вони так само не співвідносяться з поняттями, відповідно не мають власного лексичного значення і виконують тільки синтаксичні функції.

Як аналітичні синтаксичні морфемні частки визначають І. Р. Вихованець [5, с. 28-29] і К. Г. Городенська [6, с. 357]. Морфемами синтаксичного типу частки вважають тому, що вони, подібні до синтаксичних морфем, не мають лексичного значення, але, на відміну від них, функціонують не в структурі морфологічного слова, а обслуговують здебільшого сферу синтаксичного слова та сферу синтаксичної одиниці-конструкції – речення, виділяючи тему або рему за актуального членування речення чи створюючи тип речення за комунікативною метою. Саме ці комунікативні функції свідчать про суто синтаксичне призначення часток [6, с. 357].

Попри значну вивченість часток, аналізовану тему не можна вважати закритою і розробленою на належному рівні. Своєрідність часток виявляється не тільки в зіставленні їх із класами самостійних слів, але й під час порівняння з прийменниками і сполучниками, разом з якими частки утворюють категорію службових слів на основі загальних ознак незмінюваності, відсутності лексичного значення і наявності службової функції.

Становлення часток як службових частин мови висвітлено в працях таких учених, як В. В. Виноградов, К. Г. Городенська, М. І. Греч, Т. М. Ніколаєва, О. О. Шахматов та ін., проте невирішеними постає низка питань, пов'язаних із визначенням межі класу часток, установленням статусу неодноразових утворень, зарахуванням часток до службових слів чи до морфем. Актуальним постає питання класифікації та кваліфікації часток, зумовлене особливостями їхнього функціонування, закономірностями вжитку в різних стилях і жанрах мови.

Із розвитком теорії актуального членування предметом вивчення постають частки як маркери тема-рематичних відношень у структурі речення й тексту. Комунікативна функція є класифікаційною функцією часток, що об'єднує їх у єдиний різновид службових слів-морфем [6, с. 358]. Своєрідна комунікативна функція часток, що беруть участь у створенні відповідного комунікативного типу речень за метою висловлювання – розповідного, питального, спонукального та бажального. Будучи спеціально призначеними для вираження акцентної функції, вони своєю лаконічною, компактною формою повною мірою відповідають потребам викладу.

Щодо частки навіть, то вона в політичному дискурсі в акцентній функції є найуживанішою із-поміж інших. За допомогою частки навіть автор наголошує на тому, що маркований складник позначає щось незвичайне, несподіване і тому перевершує в певному відношенні зміст попереднього компонента. Уживаючись перед будь-яким словом, частка навіть виділяє його, надаючи йому виразності: До групи навіть не ввійшов представник МЗС, зате був включений "постпред МС в Україні" В.Мунтіян (Дзеркало тижня. – 16. 08. 2013); Репутація сірого кардинала часів Леоніда Кучми в політичних колах призвела до того, що навіть дуже відомі політики і в опозиції і при владі намагаються не афішувати свою співпрацю з паном Медведчуком (Українська правда. – 04. 09. 2013).

Поширені випадки, коли частка навіть уживається в поєднанні зі сполучником сурядності і (й), який передає єднальне значення, виражає ідею співіснування, а частка, маркуючи той чи той складник речення як неочікуваний, виражає його семантичну єдність з попередньою частиною речення, передаючи значення поступової градації: Ситуація з продукцією українських підприємств, які переживають зараз труднощі у спілкуванні з митною службою Росії, трохи інакша, ніж у випадку з "Рошеном!", якому офіційно оголосили про заборону на ввезення його продукції й навіть назвали якусь нібито причину (Дзеркало тижня. – 16. 08. 2013); Вони вірять, що створили методологію

бізнесу, яка буде діяти десятиліття й навіть століття (Українська правда. – 02. 09. 2013); Звіт вказує на небезпечну тенденцію – чимало німців приймають допінг і навіть наркотики, щоб краще вчитися і працювати (Українська правда. – 02. 09. 2013).

Виділяючи останній складник речення, автор за допомогою частки навіть здійснює неочікувану акцентацію, що може бути посилена за допомогою інших графічних знаків: Знаючи ціну гектара на Південному березі Криму, можна припустити, що ціна питання – багато, навіть дуже багато мільярдів (!) доларів (Українська правда. – 27. 02. 2013). Ув'язнення колишнього політичного опонента, незважаючи на всі аргументи, виглядає, м'яко кажучи, не дуже добре, навіть дуже погано (Українська правда. – 04. 09. 2013). У переважній більшості випадків елементи сфери дії частки навіть виступають "стилістично навантаженими", привертаючи до себе увагу адресата: "Залісся" Володимир Володимирович покинув, збагатившись двома "новинами" – Янукович добре стріляє, і Тимошенко з в'язниці не вийде навіть після 2015 р (Дзеркало тижня. – 16. 08. 2013); Цього не зробили навіть тоді, коли ці відносини стали розжарюватися (Дзеркало тижня. – 16. 08. 2013); Для країни, державна машина якої неефективна навіть у мирний час (Дзеркало тижня. – 16. 08. 2013); У кінці листопада вийшли секретні записи, зроблені під президентським диваном працівником охорони, з яких слідувало, що Кучма замовив викрадення журналіста або щось навіть гірше (Українська правда. – 01. 01. 2001); І подати заявки може будь-яка юридична особа – хоч навіть Херсонський комітет СПУ (Українська правда. – 12. 02. 2001).

У текстах політичного дискурсу частка навіть активно вживана з протиставними сполучниками (але, а, зате, проте, однак), що спричинено вирішенням певних завдань (активізації уваги читача, коригування, уточнення, посилення логічного й емоційного впливу, підкреслення важливих фрагментів тексту, акцентування зіставляваних фактів і явищ тощо): Список може бути дуже об'ємним, але навіть після 10 років роботи він не має займати більше 8-9 сторінок (Українська правда. – 04. 09. 2013); Згідно з договором про ЗВТ СНД, Україна мала провести консультації з нами не лише перед підписанням, але навіть перед парафуванням УА (Українська правда. – 04. 09. 2013); Інші олігархи, можливо, не так яскраво оприявнюють свої ментальні настанови, проте навіть серед найосвіченіших з-поміж них відсутні особи з Україною... ні, не в серці, а у розумі, у раціональних діяльнісних конструктах, у програмах дій на тривалу перспективу (Українська правда. – 04. 09. 2013); Як пише в своїй книзі "Містерія капіталу" перуанський економіст Де Сото, загальний час для законного отримання землі на Гаїті становить 19 років, проте навіть таке довге випробування не гарантує покупцю, що його власність буде визнано законною (Українська правда. – 04. 09. 2013).

Фіксовані випадки, де частка навіть повторюється, посилюючи в тексті експресивну функцію маркованих нею складників речення: Навіть західна Україна, навіть Київ, де протестні настрої традиційно є високими, не вивели на вулиці стільки людей, щоби налякати владу й змусити її йти на компроміс з опозицією (Українська правда. – 04. 09. 2013); Навіть я бачив магазини у деяких українських містах – "Євробілізна", навіть були вивіски на магазинах – "Євротруни"! (Українська правда. – 07. 08. 2013). Адресант, використовуючи частку навіть у мінімальному контексті, уводить додаткову інформацію суб'єктивного характеру про ситуаційні актанти, ужиті у висловленні, спричинюючи виділення різних семантико-синтаксичних складників речення і в той же час беручи участь у характеристиці суб'єкта: У день голосування в парламенті Меркель виглядала стомленою, бо навіть вона не була певна в тому, як допомогти Греції (Українська правда. – 27. 12. 2013); Ні ці депутати, ні сам Яценюк, ні навіть Тимошенко уявити не могли, що у перший день наступного сесійного тижня БЮТові доведеться самотужки (!) блокувати трибуну, щоб не допустити відставки голови Верховної Ради (Українська правда – 12. 11. 2008).

Частка навіть є акцентуатором семантики наростання якості, виразником несподіваного порушення очікувань суб'єкта. Адресант відсилає адресата до попереднього контексту: "Це дуже важлива угода, оскільки МС сам передбачив можливість приєднання до технічних регламентів держав, які не є учасницями МС. І навіть передбачив певні процедури щодо цього", – уточнив він (Українська правда. – 04. 09. 2013); Але зміни, можливо, не за горами, адже багато політиків – включно з президентом Обамою – критикують наявну патентну систему і діяльність тролів. Навіть пан Спенґенберґ визнає, що якісь реформи потрібні. Але між тим продовжує свою прибуткову справу патентної монетизації (Українська правда. – 28. 09. 2013).

У текстах політичного дискурсу поширені випадки, де адресат за допомогою частки навіть акцентує увагу на тому, що виділений часткою компонент позначає щось несподіване, і тому перевершує зміст попереднього складника: Зараз в суді ми навіть перестали ставити питання свідкам, бо вже всі докази у цій справі ми вважаємо зібраними (Українська правда. – 20. 07. 2011); У результаті більшість публічних політиків з числа націонал-демократів навіть не потрапили до прохідних списків (Українська правда. – 07. 03. 2006).

Функція частки пов'язана також із її позиційним розташуванням у реченні. Як слушно наголошує О. О. Стародумова, частка навіть, перебуваючи на початку речення чи частини складного речення, зумовлює градаційні відношення події [12, с. 62]: Я не можу з цим погодитися, але я повинна прийняти це як юрист. Навіть ви визнаєте, що в кінцевому вердикті залишився тільки епізод щодо Кириченка (Українська правда. – 02. 09. '2013); При тому, що саме ці епізоди згадуються в цивільному позові щодо конфіскації грошей Лазаренка. Навіть зараз в Україні Тимошенко обвинувачують щодо діяльності в 1990-их, але суддя Дженкінс ще в 2004 році прийняв рішення, що немає її провини (Українська правда. – 02. 09. 2013). У випадку, коли частка перебуває не на початку висловлення або його частини, то вона акцентує складник, що співвідноситься з певним компонентом фону [12, с. 62]: Незважаючи на всі намагання пана Басмата, мене не реєстрували навіть як гостя Конгресу (Українська правда. – 30. 08. 2013); Але такого не очікували навіть ми (Українська правда. – 28. 08. 2013).

Частка навіть виявляє значний текстоцентричний потенціал, що реалізується в низці випадків "у віднесенні до попереднього контексту, виході за межі висловлення, формуванні текстової ретроспекції" [2, с. 240]: Він дослухався до скарг клієнтів і пропонував повернути гроші, беручи до уваги моменти, які потребували вдосконалення. Навіть коли він наймав перших співробітників, він не пішов найочевиднішим шляхом і не взяв на роботу професійних фотографів (Українська правда. – 19. 08. 2013); Однією з головних думок праць та політичної діяльності Денікіна було недопущення розчленування Росії, особливо коли мова йде про малоросійську землю – Україну", – згадав слова прем'єра архімандрит. "Злочин, це якщо хтось тільки починає говорити про поділ Росії та України, навіть коли про це говорять учасники білого руху, або іноземці", – сказав Путін, згадуючи мемуари Денікіна. – "До таких ідей генерал був абсолютно нетерпимий", – додав прем'єр у розмові з Тихоном (Українська правда. – 29. 05. 2009).

Текстова ретроспекція слова навіть, акцентуючи складники висловлення, формує його цілісність, зумовлює напруження, наростання якості, дії тощо. Різні типи повторів як окремих слів, так і словосполучень створюють у тексті інтонаційну атмосферу емоційного напруження: "За словами Ані Грішиної, знімальна група якраз представилася і мала посвідчення, а ось "тітушки" були без документів. Навіть на прохання міліції "охоронці" не змогли показати нічого, окрім загадкового посвідчення, яке мав один з них", – написала Даниленко (Українська правда. – 25. 08. 2013); "Коли ми кладемо на ваги, ми бачимо, що, на жаль, перевага не на нашій стороні... Ті пропозиції, які

надходили, вони незручні для нас, вони для нас навіть принизливі, і ми ніколи не підемо. Ми не можемо торгувати країною – це наш принцип", – підкреслив президент, говорячи про переговори з Росією з газового питання (Дзеркало тижня. – 11. 09. 2013).

Типи відношень, у реченнях яких бере участь частка навіть, зазвичай реалізуються у взаємодії один з одним, як поєднання тих чи тих відношень. Між типами значень спостерігаються регулярні комунікативні зв'язки, які свідчать про їхню взаємозалежність і синкретизм. Перспективу подальших наукових пошуків убачаємо в дослідженні комунікативно-прагматичних виявів інших різновидів часток у політичному дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл. Логико-семантические проблемы [Текст] / Н. Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1976. – 383 с.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка [Текст] / Ш. Балли ; пер. с фр. Е. Вентцель, Т. Вентцель. – М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1955. – 416 с.
3. Бацевич Ф. С. Семантика обманутого ожидания: Слово "даже" в Ф. М. Достоевского / Ф. С. Бацевич // Studia rusystuczne Akademii swientokrzyskiej. – Т. 12. – Kielce, 2003. – С. 239–247.
4. Виноградов В. В. Русский язык. Грамматическое учение о слове. Исследования по русской грамматике [Текст] / В. В. Виноградов. – М. – Л : Учпедгиз, 1975. – 784 с.
5. Вихованець І. Р. Прийменникова система української мови [Текст] : монографія / І. Р. Вихованець. – К.: Наук. думка, 1980. – 286 с.
6. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови [Текст] / І. Вихованець, К. Городенська. – К.: Пульсари, 2004. – 400 с.
7. Димитрова С. Актуализация предложения и ее зависимость от степени осведомленности адресата [Текст] / Стефана Димитрова // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1985. – Вып. XV. – С. 535–545.
8. Загнітко А. П. Теоретична грамати́ка української мови : Синтаксис. [Текст] : монографія / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.
9. Муминов В. И. Стилистические функции частиц в романе Ф. М. Достоевского "Идиот" : монографія / В. И. Муминов. – Южно-Сахалинск : СахГУ, 2011. – 240 с.
10. Николаева Т. М. Функции частиц в высказывании (на материале славянских языков) [Текст] / Т. М. Николаева. – М.: Наука, 1985. – 168 с.
11. Русская грамматика / под ред. Н. Ю. Шведовой. – В 2 т.: Т. 1. – М.: АН СССР, 1980. – С. 96–122.
12. Стародумова Е. А. Акцентирующие частицы в русском языке [Текст] / Е. А. Стародумова. – Владивосток, 1988. – 96 с.

13. Сучасна українська літературна мова [Текст] / за ред. М. Я. Плющ. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Вища школа. – 430 с.